

Aida Tarabar

USVAJANJE VOKABULARA KROZ NASTAVU CLIL-a

Sažetak:

Rad prenosi određena iskustva iz nastave istovremenog učenja engleskog jezika i struke (*Content and Language Integrated Learning - CLIL*) koja se odnose na usvajanje vokabulara. Povećana izloženost stranom jeziku, koja je u osnovi CLIL-a, stvara uslove koji su najbliži prirodnim uslovima za učenje jezika. Osim brižljivo odabranog i kompiliranog ‘ulaza’, tj. materijala koji se koristi u nastavi, značajna pažnja posvećuje se kombinaciji određenih aktivnosti vezanih za usvajanje vokabulara. U radu se navode neke od aktivnosti koje su se pokazale posebno uspješnim tokom provedbe ovog tipa nastave. Također, naglašava se i preporučuje upotreba online aplikacije *WordSift* u podučavanju vokabulara.

Ključne riječi: vokabular, *CLIL*, ulaz, mape riječi i pojmova, *WordSift*

ABSTRACT:

The paper presents some experience related to vocabulary acquisition in Content and Language Integrated Learning (*CLIL*). An increased exposure to foreign language, which is at the core of *CLIL*, creates language learning conditions that are very close to the natural ones. In addition to the carefully selected and compiled input, i.e. the *content* material to be used in the class, significant attention is paid to various combinations of activities associated with vocabulary acquisition. Some of the activities that have proven to be particularly successful throughout the implementation of *CLIL* are discussed. Also, the use of the *WordSift* online application in teaching vocabulary is highlighted and recommended.

Key words: vocabulary, *CLIL*, input, concept maps, word maps, *WordSift*

UVOD

Značaj vokabulara unutar sveukupnog jezičkog znanja počeo je ubrzano rasti još od osamdesetih godina prošlog vijeka. Time je došlo i do promjena u viđenju njegove uloge u nastavi jezika. Naime, dotadašnji stav o prednosti gramatike u odnosu na vokabular podliježe stanovitim korekcijama i vokabularu se počinje posvećivati sve veća pažnja (Järvinen, 2009).

Postavlja se pitanje šta je to uzrokovalo spomenutu promjenu, posebno kada je u pitanju engleski jezik, i na koji način se ona reflektirala na samu nastavu.

Značajnu ulogu imala su, svakako, globalna svjetska kretanja (demografska, kulturološka, politička, naučna, obrazovna). Tako, šezdesetih godina dvadesetog vijeka u svijetu dolazi do snažne ekspanzije u podučavanju engleskog kao drugog jezika (*English as a Second Language-ESL*), da bi već u osamdesetima ova nastavna praksa bila obogaćena ogromnim znanjem i iskustvom koje je sada postavljalo neke druge naglaske u odnosu na tradicionalne pristupe jezičkog podučavanja (Graddol, 2006).

Međutim, promjenama u viđenju pozicije vokabulara u nastavi engleskog jezika doprinijeli su i neki drugi, nejezički faktori. Najbitniji od njih odnosio se na ubrzani razvoj informacionih tehnologija (IT) koje su omogućavale da se govornici preko svojih različitih sfera interesovanja (nauka, kultura, zabava) spontano uvezuju u mrežu takozvanog 'globalnog sela' (*global village*). U svemu tome, ključnu ulogu odigrala je pojava Interneta.

Sve ovo je vodilo značajnim promjenama i na području obrazovanja uopće. S obzirom na činjenicu da engleski jezik vremenom postaje "globalni *lingua franca*" (Graddol, 1997:3), često proklamirana mobilnost nastavnika i studenata biva, u svom najvećem dijelu, nezamisliva bez poznavanja engleskog jezika. U tom smislu treba istaknuti da je kod studenata koji su studirali na engleskom kao drugom jeziku iskustvo pokazalo da je nedostatan poznavanje vokabulara često predstavljalo značajan razlog neuspjeha, te da je podučavanje vokabulara vezanog za konkretne sadržaje studija poboljšavalo njihov akademski uspjeh (Nation, 2001).

Spomeniti faktori, kao i ubrzani tempo modernog života, zahtijevali su, stoga, brže metode i drugačije pristupe u procesima podučavanja engleskog jezika. Tako se, osim uobičajenih *mainstream* pristupa, javljaju i oni koji se sve više zasnivaju na korištenju stručno-specifičnih sadržaja (*Content-Based Approaches, CBA*). Drugim riječima, radi se o pristupima koji uvezuju nastavu stranog jezika i stručnog gradiva¹. Oni nude široke mogućnosti za

1) Pod stručnim gradivom podrazumijevamo sadržaj bilo kog nastavnog predmeta koji nije *Strani jezik*, na svim nivoima obrazovanja.

razvoj kako receptivnog tako i produktivnog vokabulara.

I dok su ovi pristupi u Evropi i svijetu sasvim uobičajena praksa, u Bosni i Hercegovini su, zbog poznatih loših uslova u obrazovanju (nedostatak odgovarajućeg kadra i materijalnih sredstava), tek u povelju i mogu se sresti samo na nekoliko fakulteta i škola finansiranih uglavnom od strane stranih investitora².

U želji da se taj jaz premosti, te da se ponudi doprinos popularizaciji i širem uvođenju ovakvih pristupa u našoj sredini, na Univerzitetu u Zenici je, unutar nastave engleskog jezika na tehničkim fakultetima, implementirana nastava CLIL-a (*Content and Language Integrated Learning*) kao jednog od oblika *content-based* pristupa.

U narednim redovima pokazaćemo dio prakse ovakvog tipa nastave engleskog jezika koji se odnosi na podučavanje vokabulara, između ostalog i kroz upotrebu jednog veoma korisnog i nadasve praktičnog programa.

VOKABULAR U NASTAVI ISTOVREMENOG PODUČAVANJA JEZIKA I STRUKE

U nastavi engleskog jezika koja se zasniva na njenoj integraciji sa strukom ostvaruju se uslovi za takozvano ‘prirodno’ učenje jezika (Järvinen, 2009). Naime, rad na stručnoj engleskoj literaturi obezbjeđuje daleko veći jezički ‘ulaz’ (*input*) nego što bi to bilo moguće u uslovima uobičajene nastave engleskog jezika. Na taj način, studenti se više izlažu jeziku, a posebno onom njegovom dijelu koji je specifičan za predmetnu struku.

Spomenuti jezički ‘ulaz’ prisutan je u ovoj nastavi ne samo kroz govornu jezičku raznolikost nego i kroz raznolikost pisanih stručnih tekstova. Oni postaju korisni izvori jezičkih konvencija, kako onih iz domena opšteg engleskog jezika tako i onih koje su usko vezane za predmetnu struku. Kada je u pitanju vokabular, bitno je istaknuti da se, osim pojedinačnih riječi, studenti ovdje sreću i sa stručno uvriježenim kombinacijama riječi. Kroz kontinuiran i krajnje motiviran rad na stručno-specifičnom jezičkom ‘ulazu’, kod studenata se olakšava automatizacija jezičkog materijala.³ Rezultat prakticiranja jezika u usmenoj i pismenoj komunikaciji, a time i njegove automatizacije, je takozvani ‘produktivni’ vokabular (*productive vocabulary*). Naime, što se vokabular više automatizira bolje se upisuje u pamćenje, budući da se na taj način obogaćuje raznolikim asocijacijama. Logična posljedica je i njegovo lakše ‘prizivanje’ iz memorije, a time i upotreba.

2) Ovdje ćemo navesti samo neke od njih: Intenational University of Sarajevo, Sarajevo School of Science and Technology, International Burch University, International School of Zenica etc.

3) Pod automatizacijom se podrazumijeva proces usvajanja jezika (*language aquisition*) kroz visok stupanj njegovog prakticiranja.

S druge strane, u CLIL-u se obezbeđuje i rast pasivnog ili 'receptivnog vokabulara' (*receptive vocabulary*). Ovaj tip vokabulara, koji je rezultat eksponiranja jeziku i prepoznavanja njegovih značenja kroz kontekst, često zna ostati na nivou pukog razumijevanja. Međutim, implementiranjem CLIL-a, kroz povećan jezički ulaz u odnosu na tradicionalnu nastavu jezika, te intenziviranu komunikaciju tokom nastave, raste i prelazak pasivnog u produktivni vokabular.

Interesantno je spomenuti i to da praksa pokazuje da studenti koji se na samom početku implementacije nastave CLIL-a nalaze na početničkom nivou znanja stranog jezika (*beginners*) uspijevaju savladati uglavnom osnovna značenja riječi, dok studenti nešto višeg nivoa jezičkog znanja (*intermediate*) usvajaju raznolika značenja i upotrebe, uključujući kolokacije i kontekste datih riječi. Međutim, u kasnijem toku nastave, razlike u usvojenom vokabularu između spomenutih grupa studenata bivaju manje. Razlog tome je u činjenici da se kod ovog tipa nastave studenti ohrabruju na komunikaciju, neovisno o gramatičkoj preciznosti, čime već nakon određenog broja aktivnosti raste samopouzdanje kod studenata početnika, a time i motivacija za rad.

NAČINI PODUČAVANJA VOKABULARA

Poznato je da se u maternjem jeziku riječi i kolokacije uče iz okruženja, kao rezultat povećane izloženosti jeziku. Međutim, kod učenja stranog, odnosno drugog jezika, neophodno je ulagati stanoviti trud, čak i kod savladavanja najuobičajenijih kolokacija, a da ne govorimo o vokabularu akademskog, naučno-stručnog diskursa.⁴

Ipak, dvojezično obrazovanje (*Foreign Language Teaching – FLT*) i jezička nastava koja se zasniva na struci (*Content Based Instruction – CBI*) mogu obezbjeđiti mnogo više mogućnosti za implicitno učenje vokabulara nego što to može pružiti tradicionalna nastava jezika. Međutim, i ovakvi pristupi traže razvijanje određenih strategija za savladavanje vokabulara koje bi se primjenjivale u nastavi. Postoje različita mišljenja o tome koja strategija je najefikasnija. To je teško utvrditi i najboljom se čini kombinacija više njih.

S druge strane, kada je u pitanju eksplicitno podučavanje vokabulara, dosadašnje iskustvo u nastavi spominjanog tipa pokazuje da je najefektivniji i najekonomičniji način: podučavanje složenica i afiksa. Ovo se posebno odnosi na studente koji su na početničkom nivou i kojima je potreban određeni podstrek. Naime, sama ideja da se putem različitih afiksa mogu od poznatih riječi izvoditi druge, sa nekim novim značenjima i funkcijama (npr. *specify*,

4) S obzirom na to da u radu obrađujemo usvajanje engleskog vokabulara unutar nastave istovremenog učenja jezika i struke nećemo govoriti o engleskom kao stranom, nego kao drugom jeziku, budući da je to jedan od ciljeva ovog pristupa.

v. - specific, adj. – specification, n.), djeluje izuzetno motivirajuće na ove studente, stvarajući u njima osjećaj da ubrzano proširuju vokabular.

Osim spomenutog, u ovoj nastavi bitno je da nastavnik vodi računa o osnovnim kategorijama riječi koje se sreću u predmetnim tekstovima. Tako, prvoj kategoriji pripadaju riječi kojima se imenuju stvari i entiteti. (npr. *bolt, nut, washer*). Drugoj kategoriji pripadaju riječi koje se odnose na procese i one su na višem nivou apstrakcije od prethodnih (npr. *acceleration, aggregation, condensation*), dok treća kategorija, koja je inače i najveća, obuhvata riječi koje se odnose na pojmove i ideje. Tu se javljaju i najveće poteškoće budući da je nivo njihove apstraktnosti veći u odnosu na prethodne. Osim toga, pojmovi su najčešće dio mreže koju čine s drugim riječima pa razumijevanje jedne (npr. *energy*) zahtijeva razumijevanje drugih riječi (*velocity, mass, work*).

Spomenuti primjeri uzeti su iz nastave CLIL-a provedene na tehničkim fakultetima Univerziteta u Zenici. Ovdje ćemo ukratko opisati i neke od aktivnosti koje su najčešće bile korištene.

Ono o čemu se najviše vodilo računa je ‘ulaz’ (*input*). To je materijal koji se koristio u nastavi, i to ne samo u pisanom, nego i u usmenom obliku. On je obezbjeđivao model za upotrebu stručnog vokabulara u autentičnim uslovima.

Među prvim aktivnostima se provodila ona koja je kod nas u nastavi jezika najuobičajenija, a radi se o svjesnom obraćanju pažnje na vokabular u zadatom tekstu (*noticing*). Tokom ove aktivnosti nastavnik istakne određene riječi ili grupe riječi. Nakon toga, studenti, kroz međusobne diskusije, ili razgovor s nastavnikom, nastoje utvrditi značenje. Na kraju, nastavnik objasni datu riječ ponudivši sinonim, definiciju, prijevod na maternji jezik ili pak prezentira značenje na neki drugi način.

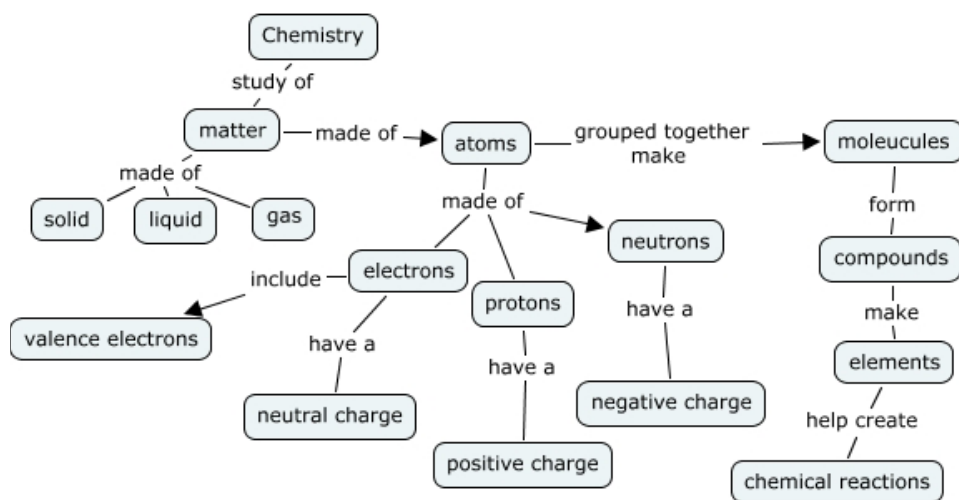
Za odabir načina prezentacije značenja bitno je kojoj od ranije spomenutih kategorija riječ pripada. Tako se riječi iz prve kategorije najlakše objašnjavaju preko sinonima, različitih slika i ilustracija, te povezivanjem riječi sa njihovim definicijama. Riječi iz druge kategorije, budući da se odnose na procese, bivaju najlakše objašnjene putem različitih dijagrama i grafikona, koji su vrlo zahvalni i za objašnjavanje riječi iz treće kategorije (ideje i pojmovi).

Naredna aktivnost koja je često korištena u spomenutoj nastavi bila je ‘zaključivanje’ (*word inferencing*). Njome se putem kontekstualnih natuknica i gramatičkih pokazatelja studentu pomaže da dodje do značenja. Ovo je posebno korisna vještina u CLIL-u gdje je definiranje pojmova putem rješavanja određenih zadataka (*problem-solving*) veoma važno (Järvinen, 2009).

Treba, svakako, spomenuti i to da su u nastavi bile zastupljene i aktivnosti koje su uključivale rad s rječnicima i enciklopedijama koje predstavljaju značajan izvor vokabulara neophodnog za ovu nastavu. Enciklopedije su studentima pružale definicije traženih pojmova i objašnjenja procesa relevantnih za razumijevanje određene riječi (posebno onih iz spomenute druge kategorije), jednojezički rječnici su davali definiciju neke leksičke jedinice na ciljnom, u našem slučaju – engleskom jeziku, a dvojezični rječnici su nudili ekvivalente na maternjem jeziku. U nastavi je kreirano mnogo zadataka koji su uključivali njihovu upotrebu, a ponuđen je i niz vrlo korisnih stručnih *online* enciklopedija i rječnika.

Međutim, studenti su, neovisno o nivou znanja s kojim su ušli u nastavu, pokazali najveće zadovoljstvo aktivnostima koje su se odnosile na mapiranje i grupiranje riječi, te vođenje ‘dnevnika’ riječi. Budući da se smatra da se riječi u pamćenju pohranjuju u grupama, u CLIL-u se sugerira da se one tako i podučavaju (Järvinen, 2009:19). Iz tog razloga, uvježbavana su grupiranja riječi po različitim osnovama: na one koje pripadaju istoj temi ili istoj gramatičkoj kategoriji. Zatim su pravljena grupiranja riječi po sinonimiji, antonimiji ili, pak, kolokacijskom odnosu.

Također, bitno je istaknuti da u nastavi jezika koja se zasniva na struci najveći problem predstavlja podučavanje riječi koje označavaju pojmove ili ideje (treća kategorija riječi u našoj klasifikaciji). U tom smislu, veoma korisnim su se pokazale takozvane ‘mape pojmova’ (*concept maps*) koje razumijevanje nekog pojma olakšavaju njegovim dovođenjem u vezu s drugim pojmovima i idejama (Slika 1).

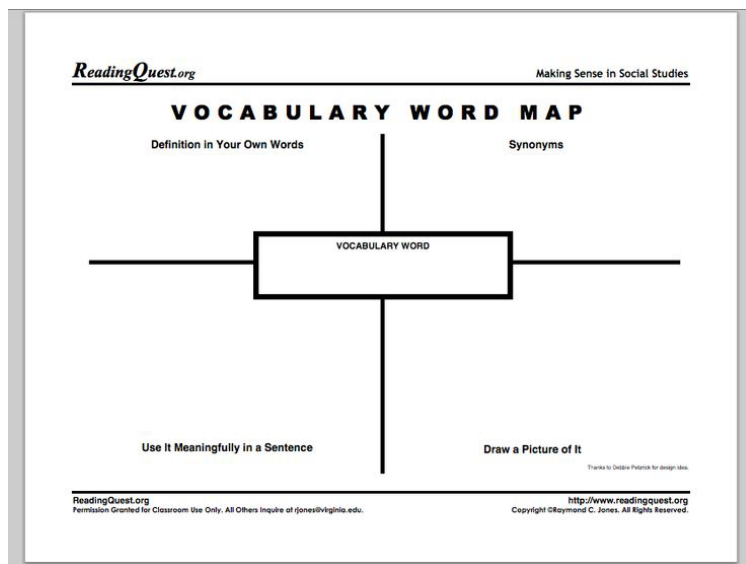


Sl. 1. Mapa pojma ‘chemistry’

Jedna od poteškoća s kojima se susrećemo u ovoj nastavi je nedostatak

adekvatnih nastavnih materijala (udžbenici sa pripadajućim rječnicima). Nastavnici često moraju sami modificirati materijale iz autentičnih, to jeste - stručnih izvora. Ovo, međutim, ne treba posmatrati kao pretjeranu manu, budući da su time i studenti upućeni na pravljenje ranije spomenutih vlastitih, stručno-specifičnih 'dnevnika' riječi (*word logs*) i to najčešće u vidu 'mapa riječi' (*word map*). Kroz grafički prikaz, ove mape studentima nude vizualnu organizaciju svega što je u vezi s određenom riječi (njene definicije, sinonime, antonime, upotrebe).

U otvorenoj verziji ovakve mape studenti su u mogućnosti da upisuju riječi koje su im interesantne ili bitne, te se time ohrabruje i autonoman individualni rad na vokabularu. U drugoj verziji, koja nije tako otvorena kao prva, nastavnik odlučuje koje riječi bi student trebao da nauči. Primjer jedne mape dat je na slici 2.



Sl. 2. Šablon za mapu riječi

U nastavi izvedenoj na Univerzitetu u Zenici korištena su oba tipa mapa, s tim što se 'otvorena' verzija više koristila kroz zadaće.

Svemu ovome prethodila je, naravno, precizna analiza stručnih tekstova, u smislu nalaženja jezika, odnosno pojedinačnih riječi, njihovih kolokacija, kao i fraza tipičnih za struku koja se izučava (*analiza registra*).

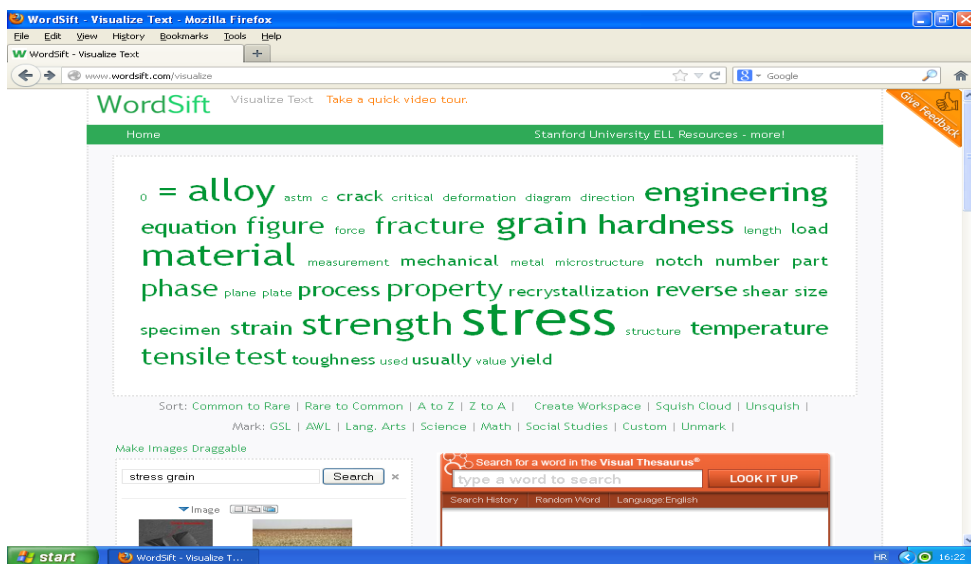
Na ovaj način pripremani nastavni materijali obezbjeđivali su, osim modela upotrebe vokabulara, i zadatke za podizanje svijesti studenata u pogledu forme, funkcije i značenja pojedinih riječi. Studenti su tako dobivali umnožene materijale (*handouts*) sa listama derivacionih afiksa koje su trebali da prepoznaju u tekstu, a zatim da utvrde koju vrstu značenja proizvode. Ovo

je u uskoj vezi i s teorijskom pozadinom CLIL-a čiji je krajnji cilj širenje jezičkih resursa za proizvodnju značenja (Mohan, 1986). Radivši na ovakvim zadacima studenti su uspostavljali vezu između forme i značenja gdje god su to bili u mogućnosti. Na taj način proširen vokabular stvarao je izvjesnu sigurnost kod studenata i dodatno ih stimulirao na rad.

Upotreba online aplikacije WordSift

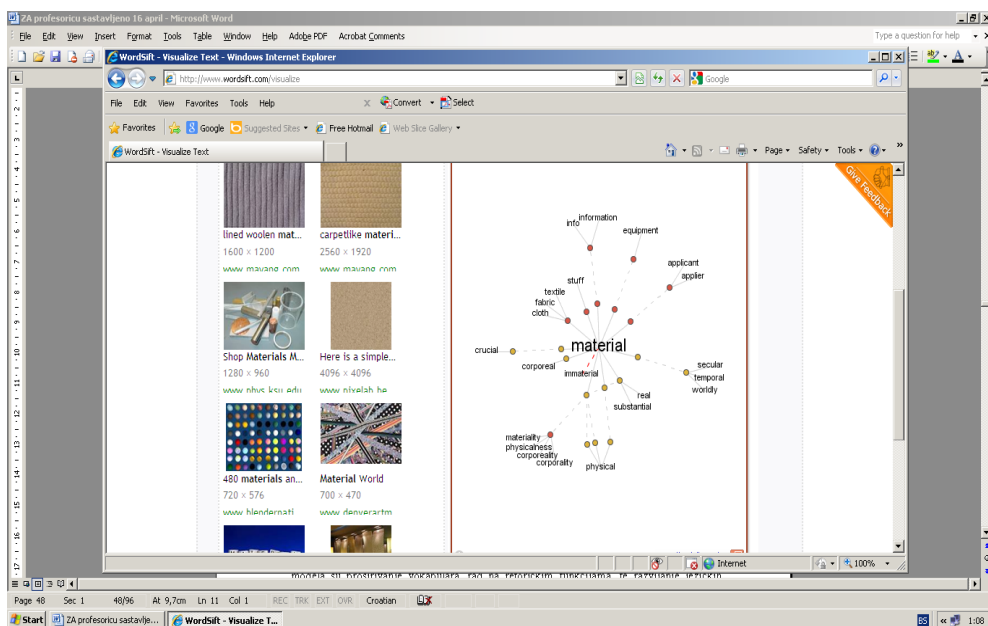
U kreiranju spomenutih mapa studentima je od velike pomoći bila online aplikacija *WordSift*. Ona je, prije svega, zamišljena kao podrška nastavnicima engleskog jezika u njihovom radu na vokabularu, posebno u nastavi jezika koja se koristi stručno-specifičnim akademskim sadržajima. Međutim, u nastavi CLIL-a *WordSift* je od ogromne pomoći i studentima u njihovim nastojanjima da što više i kvalitetnije obogate svoj rječnik.

Korištenje aplikacije je jednostavno. Unošenjem teksta koji se obrađuje u predviđeni prostor, te naknadnim pokretanjem programa, dolazi do 'prosijavanja' teksta u smislu dobivanja oko pedeset najfrekventnijih riječi koje se u njemu spominju. Razlike u učestalosti njihovog pojavljivanja prepoznaju se kroz veličinu fonta kojim su napisane. Ovim se na veoma brz način identificiraju najznačajnije riječi za taj tekst (Slika 3.).



Sl. 3. Tekst 'prosijan' upotrebom programa *WordSift-a*

Aplikacija ima još nekoliko funkcija. Za nas je ovdje bitno spomenuti vizualizaciju leksikona sinonima (*thesaurus*). Pritiskom na bilo koju riječ dobivenu 'prosijavanjem' u zasebnom prozoru pojavljuje se vizualni prikaz te riječi sa svim njenim definicijama, sinonimima i antonimima (Slika 4).



ZAKLJUČAK

Možemo zaključiti da u nastavi CLIL-a vokabular zauzima istaknuto mjesto. Ovo je razumljivo s obzirom na cilj ovog tipa nastave da se istovremeno uče i strani jezik i sadržaj stručnog predmeta. Pokazalo se da studenti i učenici koji imaju bogatiji stručni vokabular bolje razumijevaju tekstove od kolega koji su možda tačniji u pogledu gramatike ali nemaju dostatan fond riječi potreban za razumijevanje. Cilj nastavnika jezika u ovoj nastavi treba da bude da što više približi studentima vokabular iz predmetne struke, a potom da, kombinacijom svekolikih aktivnosti koje mu stoje na raspolaganju, učini sve da proces automatizacije krene. Tek tada, student može da se podjednako posveti i onom drugom segmentu ove nastave, a to je - savladavanje gradiva stručnog predmeta (*content learning*).

Literatura:

1. Graddol, D. (1997) *The Future of English*, London: British Council.
2. Graddol, D. (2006) *English Next*, Plymouth: British Council.
3. <http://wordsift.com>, 17. 11. 2015.
4. Järvinen, H. ed. (2009). *Handbook: Language in Content Instruction*, Turku: University of Turku
5. Mohan, B. (1986). *Language and Content*. Reading: Addison-Wesley Publishing Company.
6. Nation, I.S.P. (2001). *Learning Vocabulary in Another Language*, Cambridge: Cambridge University Press.
7. Carter, R. (1998). *Vocabulary: Applied Linguistic Perspectives* (2nd edition). London: Routledge.

